

GDF-1649-50-51-52 Seat No. _____

M. A. (Sem. I) Examination

January - 2016

Sanskrit : Paper - EC-104

(Elective Course)

1. अलङ्कारशास्त्रम् - दशरूपकम् - प्रकाश-१/३
2. ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् - १.१
3. पुराणशास्त्रम् (श्रीमद्भागवतपुराणम्, स्कन्धः१०, पूर्वार्ध, अ.१तः४९)
4. Jainology

Time : 3 Hours]

[Total Marks : 70

1. अलङ्कारशास्त्रम् - दशरूपकम् - प्रकाश-१/३

१ नीचेनामांथी कोर्ष पश या२ कारिकाओनी सभजूती आपो : १४

- (१) दशरूपानुकारेण यस्य माद्यन्ति भावकाः।
नमः सर्वविदे तस्मै विष्णवे भरताय च ॥
- (२) अवस्थानुकृतिर्नाट्यं रूपं दृश्यतयोच्यते।
रूपकं तत्समारोपात् दशधैव रसाश्रयम् ॥
- (३) वस्तुनेता रसस्तेषां भेदकः वस्तु च द्विधा।
तत्राधिकारिकं मुख्यमङ्गं प्रासङ्गिकं विदुः ॥
- (४) गर्भस्तु दूष्टनष्टस्य बीजस्यान्वेषणं मुहुः।
द्वादशाङ्गः पताका स्यान् वा स्यात्प्राप्तिसंभव ॥
- (५) पूर्वरङ्गं विधायादौ सूत्रधारे विनिर्गते।
प्रविश्य तद्वदपरः काव्यमास्थापयेन्नटः ॥
- (६) अनुभावविभावाभ्यां स्थायिना व्यभिचारिभिः।
गृहीतमुक्तैः कर्तव्यमङ्गिनः परिपोषणम् ॥

- (૭) નાયિકા તુ દ્વિધા નેતુઃ કુલસ્ત્રી ગણિકા તથા।
ક્વચિદેકૈવ કુલજા વેશ્યા ક્વાપિ દ્વયં ક્વચિત્ ॥
- (૮) દેવી તત્ર ભવેજ્જ્યેષ્ઠા પ્રગલ્ભા નૃપવંશજા।
ગમ્ભીરા માનિની, કૃચ્છાત્તદ્વશાન્નેતૃસન્નમઃ ॥
- ૨ અલંકારશાસ્ત્રના સંપ્રદાય વિશે વિગતે લખો. ૧૪
અથવા
 નાટકની ઉત્પત્તિ અને વિકાસની ચર્ચા કરો.
- ૩ ધનંજયના મતે રૂપક અને તેના પ્રકારો. ૧૪
અથવા
 ધનંજયના મતે વસ્તુભેદ.
- ૪ ગમે તે બે વિશે ટૂંક નોંધ લખો : ૧૪
 (૧) અર્થોપસેપકો
 (૨) દશરૂપકમાં પંચસંધિ નિરૂપણ
 (૩) નૃત્ત-નૃત્ય-નાટ્ય
 (૪) દશરૂપકકારના મતે નાયક-નાયિકા.
- ૫ ગમે તે સાત પ્રશ્નોના જવાબ એક-બે વાક્યમાં આપો : ૧૪
 (૧) દશરૂપકનું વિભાજન શેમાં કરેલ છે ?
 (૨) કથાવસ્તુના કેટલા ભેદ છે ? કયા-કયા ?
 (૩) અર્થપ્રકૃતિના પ્રકાર કેટલા ? કયા-કયા ?
 (૪) દશરૂપકના મંગલશ્લોકમાં કોને-કોને પ્રણામ કર્યા છે ?
 (૫) વિષ્કંભકના કેટલા પ્રકાર છે ? કયા-કયા ?
 (૬) લાસ્ય અને તાંડવનૃત્ય કોણે કર્યું હતું ?
 (૭) નાટ્યવેદની રચના કોણે કેવી રીતે કરી ?
 (૮) અવસ્થા કેટલી છે ? કઈ-કઈ ?
 (૯) જનાન્તિક નાટ્યવસ્તુ એટલે શું ?
 (૧૦) આરંભ અને પ્રયત્નમાં રહેલો ભેદ જણાવો.

१ नीचेनाभांथी कोष्पश बे गधभंडोनुं शांकरभाष्यानुंसार विवरश १४
सहित अनुवाद करो :

- (१) तत्र अथ शब्द आनन्तर्याथः परिगृह्यते नाधिकारार्थः ब्रह्मजिज्ञासाया अनधिकार्यत्वात् । मङ्गलस्य च वाक्यार्थे समन्वयाभावात् । अर्थान्तरप्रयुक्त एव ह्यथशब्दः श्रुत्या मङ्गलप्रयोजनो भवति । पूर्वप्रकृतापेक्षायाश्च फलत आनन्तर्याव्यतिरेकात् । सति चानन्तर्यार्थत्वे यथा धर्मजिज्ञासा पूर्ववृत्तं वेदायध्ययनं नियमेनापेक्षते, एवं ब्रह्मजिज्ञासापि यत्पूर्ववृत्तं नियमेनापेक्षते, तद् वक्तव्यम् । स्वाध्यायानन्तर्यं तु समानम् । नन्विह कर्मावबोधानन्तर्यं विशेषः ।
- (२) ननु वस्तुमात्रकथनेऽपि 'रज्जुरियं नायं सर्प' इत्यादौ भ्रान्तिजनितभीति-निवर्तनेनार्थवत्त्वं दृष्टं तथेहाय्यसंसार्यात्मवस्तु-कथनेन संसारित्वभ्रान्तिनिवर्तनेनार्थवत्त्वं स्यात् । स्यादेतदेवम् यदि रज्जुस्वरूपश्रवण इव सर्पभ्रान्तिः. संसारित्व-भ्रान्तिर्ब्रह्मस्वरूपश्रवण-मात्रेण निवर्तेत, ननु निवर्तते श्रुतब्रह्मणोऽपि यथापूर्वसुखदुःखा-दिसंसारिधर्मदर्शनात् श्रोतव्यो मन्तव्यो निधिध्यासितव्यः इति च श्रवणोत्तरकालयोर्मननिदिध्यासनयोर्विधिदर्शनात् । तस्मात्प्रतिप-त्तिविधिविषयतयैव शास्त्रप्रमाणकं ब्रह्माभ्युपगन्तव्यमिति ।
- (३) अथोच्येत - अचेतनेऽपि प्रधाने भवत्यात्मशब्दः, आत्मनः सर्वार्थकारित्वात् - यथा राज्ञः सर्वार्थकारिणि भृत्ये भवत्यात्मशब्दो ममात्मा भद्रसेन इति । प्रधानं हि पुरुषस्यात्मनो भोगापवर्गौ कुर्वदुपकरोति, राज्ञ इव भृत्यः संधिविग्रहादिषु वर्तमानः । अथैक एवात्मशब्दश्चेतनाचेतनविषयो भविष्यतिः, भूतात्मेन्द्रियात्मेति च प्रयोगदर्शनात् । यथैक एव ज्योतिः शब्दः क्रतुज्वलनविषयः । तत्र कुत एतदात्मशब्दादीक्षतेरगौणत्वमिति अत उत्तरं पठति ।
- (४) आदित्यादिकमेव ज्योतिः शब्देन परिगृह्यत इति । कुतः ? प्रसिद्धेः । तमोज्योतिरिति हीमौ शब्दौ परस्परप्रतिद्वन्द्वविषयौ प्रसिद्धौ । चक्षुर्वृत्तेर्निरोधकं शार्वरादिकं तम उच्यते । तस्या एवाऽनुग्राहकमादित्यादिकं ज्योतिः । तथा 'दीप्यते' इतीयमपि श्रुतिरादित्यादिविषया प्रसिद्धा । नहि रूपादिहीनं ब्रह्म दीप्यत इति मुख्यां श्रुतिमर्हति । द्युमर्यादत्वश्रुतेश्च । नहि चराचरबीजस्य ब्रह्मणः सर्वात्मकस्य धौर्मर्यादा कार्यस्य तु ज्योतिषः परिच्छिन्नस्य धौर्मर्यादा स्यात् । 'परो दिवो ज्योतिः' इति च ब्राह्मणम् ।

- ૨ તત્તુ સમન્વયાત્ સૂત્ર વિસ્તારથી સમજાવો : ૧૪
અથવા
- ૨ શંકરાચાર્યના સિદ્ધાંતો જણાવો. ૧૪
- ૩ નીચેનામાંથી કોઈપણ બે સૂત્રો શાંકરભાષ્યાનુસાર સમજાવો : ૧૪
(૧) અથાતો બ્રહ્મજિજ્ઞાસા । ૧-૧-૧ ॥
(૨) ઈક્ષતેર્નાશબ્દમ્ । ૧-૧-૫ ॥
(૩) કામાત્ ચ ન અનુમાન-અપેક્ષા । ૧-૧-૧૮ ॥
(૪) અત એવ પ્રાણઃ । ૧-૧-૨૩ ॥
- ૪ નીચેનામાંથી કોઈપણ બે ટૂંકનોંધ લખો : ૧૪
(૧) ઈક્ષત્યધિકરણ
(૨) આનન્દમયાધિકરણ
(૩) અન્તરધિકરણ
(૪) પ્રતર્દનાધિકરણ.
- ૫ નીચેનામાંથી કોઈપણ સાત પ્રશ્નોનાં જવાબ બે કે ત્રણ વાક્યોમાં ૧૪
આપો :
(૧) બ્રહ્મસૂત્રના કુલ કેટલા અધ્યાય છે ? કયા-કયા ?
(૨) બ્રહ્મસૂત્રના પહેલા અધ્યાયના પહેલા પાઠના કેટલા સૂત્રો અને અધિકરણો છે ?
(૩) બ્રહ્મસૂત્રમાં કુલ કેટલા સૂત્રો, પાઠો અને અધિકરણો છે ?
(૪) શંકરાચાર્યની કુલ કેટલી કૃતિઓ છે ? કઈ કઈ ?
(૫) દર્શનો કેટલા છે ? કયા કયા ?
(૬) ખ્યાતિ પંચક એટલે શું ?
(૭) શંકરાચાર્યનો સમય જણાવો.
(૮) કેવલાદ્વૈત એટલે શું ?
(૯) સૂત્ર એટલે શું ?
(૧૦) અધિકરણ એટલે શું ?

3. पुराणशास्त्रम् (श्रीमद्भागवतपुराणम्, स्कन्धः१०, पूर्वार्ध, अ.१तः४९)

- १ नीचेनाभांथी गमे ते यार श्लोको सानुवाद् सभश्रवो : १४
- (१) देहे पञ्चत्वमापन्ने देही कर्मानुगोऽवशः।
देहान्तरमनुप्राप्य प्राक्तनं त्यजते वपुः ॥ १०-१-३९ ॥
- (२) गर्भसंकर्षणात् तं वै प्राहुः संकर्षणं भुवि।
राजेति लोकरमणाद् बलं बलवदुच्छ्रयात् ॥ १०-२-१३ ॥
- (३) नूनं ह्यदृष्टनिष्ठोऽयमदृष्टपरमो जनः।
अदृष्टमात्मनस्तत्त्वं यो वेद न स मुह्यति ॥ १०-५-३० ॥
- (४) कामं क्रोध भयं स्नेहमैक्यं सौहृदमेव च।
नित्यं हरौ विदधतो यान्ति तन्मयतां हि ते ॥१०-२९-१५ ॥
- (५) तव कथामृतं तप्तजीवनं कविभिरीडितं कल्मषापहम्।
श्रवणमङ्गलं श्रीमदाततं भुवि गुणन्ति ते भूरिदा जनाः ॥१०-३१-९ ॥
- (६) एष्यामि ते गृहं सुभुः पुंसामधिविकर्षणम्।
साधितार्थोऽगृहाणां नः परन्थानां तवं परायणम् ॥१०-४२-१२ ॥
- (७) न सभां प्रविशेत् प्राज्ञः सभ्यदोषाननुस्मरन्।
अबुवन् विब्रुवन्नज्ञो नरः किल्बिषमश्नुते ॥१०-४४-१० ॥
- (८) खगा वीतफलं वृक्षं भुक्त्वा चातिथयो गृहम्।
दग्धं मृगास्तधारण्यं जारो भुक्त्वा रतां स्त्रियम् ॥१०-४७-८ ॥

- २ पुराणं पञ्चलक्षणम् - श्रीमद्भागवत पुराणने आधारे १४
आ विधाननी विगते यर्या करो.

अथवा

- २ श्रीमद्भागवतपुराणने आधारे 'नवधा-भक्ति'नी विभावना १४
स्पष्ट करो.

- ૩ શ્રીકૃષ્ણની બાળલીલાઓ - વિસ્તૃત નોંધ લખો. ૧૪
- અથવા**
- ૩ શ્રીમદ્ભાગવતપુરાણના દશમા સ્કંધની વિશેષતાઓ જણાવો. ૧૪
- ૪ નીચેનામાંથી ગમે તે બે વિશે વિવેચનાત્મક નોંધ લખો : ૧૪
- (૧) ચીરહરણ-પ્રસન્ન
- (૨) ગોવર્ધનધારણ-પ્રસન્ન
- (૩) ગોપીકાગીતમ્
- (૪) રાસલીલા
- ૫ નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર લખો : (ગમે તે સાત) ૧૪
- (૧) પુરાણ-શબ્દની બે-ત્રણ વ્યુત્પત્તિ આપો.
- (૨) ભાગવતપુરાણના કુલ કેટલા શ્લોક છે ? સ્કંધ-૧૦ના કુલ કેટલા અધ્યાય છે ?
- (૩) ભાગવતના કયા સ્કંધને ભગવાનનું 'મસ્તિષ્ક' કહે છે ? શા માટે ?
- (૪) ભાગવતના દશમા સ્કંધમાં આવતાં ગીતોનાં નામ જણાવો.
- (૫) 'પૂતનાવધ'નો દાર્શનિક અર્થ જણાવો.
- (૬) રાસપંચાધ્યાયીનો ટૂંકમાં આધ્યાત્મિક અર્થ આપો.
- (૭) મન્વન્તરની વ્યાખ્યા આપો.
- (૮) 'ઊત્તિ' લક્ષણની વ્યાખ્યા આપો.
- (૯) કૃષ્ણે ગોપીઓને આપેલ ઉત્તર ભ્રમરગીતને આધારે જણાવો.
- (૧૦) ગોવર્ધનધારણ પ્રસંગમાં કયા બે દેવતાઓનો ઉલ્લેખ છે ? તે કેવા પ્રકારના છે ?

4. Jainology

- ૧ (અ) સાનુવાદ સમજાવો : (ગમે તે બે) ૮
- (૧) જઈ વિ ચ ગ્નિણે કિસે ચરે જઈ વિચ ધુજિય માસમંતસો।
જે ઇહ માયાઈ મિઝ્જઈ આગંતા ગભ્ભાય ગંતસો ॥
- (૨) ધુણિયા કુલિયં વલેવવં, કિસણ દેહમણાસણાહિં।
અવિહિંસામેવ પવ્વણ, અણુધમ્મો મુણિણા પવેઈઓ ॥
- (૩) છંદેણ પલે ઇમા પયા, બહુમાયા મોહેણ પાઉડા।
વિચય્હેણ પલિંતિ માહણે, સીઉણ્હં વચસાડહિયાસણ ॥
- (૪) જે વિન્નવણાહિડ્જોસિયા સંતન્નેહિં સમં વિચાહિયા।
તમ્હા ઉડ્ઢં તિ પાસહા, અદક્ખુ કામાઈ રોગવં ॥

- (બ) કોઈ પણ એક વિશે લખો : ૬
- (૧) પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં આવતા મનુષ્યના કર્તવ્યો
- (૨) રમ પાવકમ્મુણા
- (૩) ઈંચિણીયા

- ૨ શ્રમણ પરંપરાના ઉદ્ભવ વિશેની માન્યતાઓ વિશે ચર્ચા કરો. ૧૪
- અથવા

- ૨ કોઈ પણ બે વિશે લખો : ૧૪
- (૧) જૈન પરંપરાનું મહત્ત્વ
- (૨) ઋષભદેવના પૂર્વભવો
- (૩) નેમિનાથ સૂરિ.

- ૩ ભગવાન પાર્શ્વનાથના ચાતુર્યામ ધર્મ વિશે સવિસ્તર ચર્ચા કરો. ૧૪
- અથવા

- ૩ કોઈ પણ બે વિશે લખો : ૧૪
- (૧) ભગવાન મહાવીરનું ઉપદેશક જીવન.
 (૨) ભગવાન પાર્શ્વનાથની પરંપરાનો વારસો.
 (૩) ભગવાન પાર્શ્વનાથની પરંપરાનો સંઘ.
- ૪ હેમચંદ્રાચાર્યના વ્યાકરણ ગ્રંથોનો પરિચય આપો. ૧૪
- અથવા**
- ૪ કોઈ પણ બે વિશે લખો : ૧૪
- (૧) હેમચંદ્રાચાર્યનું જીવન
 (૨) ત્રિષષ્ટીશલાકા પુરુષ
 (૩) અન્યયોગવ્યવચ્છેદદ્વાત્રિંશિકા અને અયોગવ્યવચ્છેદદ્વાત્રિંશિકા
- ૫ બે કે ત્રણ વાક્યમાં જવાબ આપો : (ગમે તે સાત) ૧૪
- (૧) તપસ્વી સાધુને કોણ વશ કરી શકતું નથી ?
 (૨) વિચરણ કરતા મુનિએ ક્યાં રહેવું જોઈએ ?
 (૩) જ્ઞાન આદિથી સંપન્ન પુરુષે શાની ઈચ્છા ન કરવી જોઈએ ?
 (૪) તીર્થકરો કેટલા છે ? આદિ તીર્થકર કોણ છે ?
 (૫) નેમિનાથનો તીર્થકર ક્રમ દર્શાવી તેમનો જન્મ ક્યાં કુળમાં થયો હતો તે જણાવો.
 (૬) કર્મભૂમિના પ્રવર્તકોને શું કહેવામાં આવે છે ? તેમની સંખ્યા કેટલી છે ?
 (૭) શલાકા પુરુષ કોને કહેવામાં આવે છે ?
 (૮) તમારા અભ્યાસક્રમમાં આવતા તીર્થકરોના નામ જણાવો.
 (૯) પાર્શ્વનાથે દીક્ષા શાથી અંગીકાર કરી ?
 (૧૦) ગિરનાર પર્વત જૈનોનું એક મહાન તીર્થધામ શાથી ગણાય છે ?